

H. W. VAN DEN DOEL

Jos de Beus beschuldigt in zijn artikel 'God dekoloniseert niet' de Nederlandse historici van een 'onbezonnen vermenging van zijnsoordelen en waarderingsoordelen' en van een 'al te ver doorgeschoten historisch moralisme'. De wijze waarop Nederlandse historici hun vak beoefenen gaat blijkbaar verder dan het in beschouwing nemen van ethische begrippen en morele zelfbeelden. Het laatste noemt De Beus een 'vanzelfsprekende morele dimensie', die ook aan een discussie over de dekolonisatie niet mag ontbreken. Maar, volgens de Amsterdamse hoogleraar politieke theorie gaan sommige Nederlandse historici verder, zijn zij in hun recente werken over de dekolonisatie tot 'zedemeesters' verworpen.

Of deze kwalificatie terecht is, kan iedere lezer van de recent verschenen literatuur over het voormalige Nederlandse koloniale rijk voor zichzelf uitmaken. De door De Beus in zijn artikel aangehaalde uitspraken staan inderdaad in de door hem besproken boeken, overigens tussen vele pagina's waarin er in het geheel geen sprake is van 'waarderingsoordelen'. Of de Nederlandse historici die zich met de dekolonisatie bezighouden hierdoor 'zedemeesters' zijn, is weer een andere vraag, waarop het antwoord mede moeilijk te geven is omdat het bij De Beus duister blijft waar exact de grens ligt tussen het 'in beschouwing nemen van ethische begrippen en morele zelfbeelden' en 'zedemeesterij'.

Misschien is het goed eens te kijken naar de zes oorzaken die De Beus geeft voor de vermeende zedemeesterij. Allereerst dicht hij de Nederlandse historici een 'maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef' toe, waarbij hij hen laat vrezen voor 'het verlies van waardevolle cultuur en de sluipende opeenstapeling van explosieve conflictstof'. Ook zouden zij hopen een einde te kunnen maken aan de kwaal van zelfgenoegzaamheid. Voor zover historici in het bezit zijn van een maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef, lijkt mij dit alleen maar prettig. Dit betekent immers dat er in historisch Nederland onderwerpen worden bestudeerd die ook vandaag een zekere relevantie hebben. Of dit gebeurt uit vrees voor het verlies van waardevolle cultuur, lijkt overigens minder aannemelijk. Dat culturen aan voortdurende veranderingen onderhevig zijn, zullen immers juist historici beseffen. Dat historici verder de 'opeenstapeling van explosieve conflictstof' zouden vrezen, is bij De Beus wel, maar bij mij niet bekend en lijkt mij een moeilijk te bewijzen stelling. Dichter bij de waarheid kan de gedachte zijn dat historici een einde willen maken aan de 'kwaal van zelfgenoegzaamheid', althans indien hiermee bedoeld wordt dat er een zekere relativerende werking uitgaat van het plaatsen van gebeurtenissen in een historische context. Dit lijkt mij voor ieder debat niet ongunstig en leidt in ieder geval niet 'vanzelf' tot 'zedemeesterij'. Dat historici een 'maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef' hebben, heeft met andere woorden vooral invloed op de onderwerpkeuze, niet op de wijze waarop onderzoek wordt verricht of hoe daarover wordt bericht.

Dit laatste wordt wellicht wel beïnvloed door hetgeen De Beus een 'geforceerde scholensstrijd' noemt. Inderdaad wordt er in sommige publicaties gesproken van een 'Leidse' en van een 'Amsterdamse' school en bekritisieren Leidse historici soms Amsterdamse sociale wetenschappers en omgekeerd. Deze 'scholensstrijd' moet echter ook weer niet overdreven worden. Zo is bij nader inzien de 'Leidse school' dusdanig divers dat van een school nauwelijks gesproken kan worden. Opvallend is verder dat Leidse en Amsterdamse scholen vooral bestaan in de ogen van sommigen die niet in Leiden of Amsterdam werken.

Overigens is er niets tegen het voeren van een debat tussen wetenschappers, zelfs tussen

Amsterdamse en Leidse. In debatten worden sommige zaken wellicht wel eens te scherp gesteld, zo ook in debatten over het Nederlandse koloniale verleden. Ook een historicus is maar een mens en laat zich al debatterend soms wel eens een beetje minder afstandelijk uit dan gewenst. Of dit erg is, weet ik niet. Het zorgt in ieder geval voor enige levendigheid in een anderszins saaie academische wereld. De verschillen van mening, bij voorbeeld over de vraag of de koloniale staat al dan niet structureel gewelddadig zou zijn, zijn overigens vaak minder groot dan soms lijkt (de kwestie is dan niet of de koloniale staat gewelddadig is geweest, maar in hoeverre dit geweld structureel te noemen valt). Hoe dan ook, debatten leiden weliswaar tot soms te stellige uitspraken, maar zeker niet automatisch tot 'zedemeesterij'.

De Beus noemt vervolgens de wedloop tussen amateurs en historici als een oorzaak van het gebruik van 'zware zedelijke woorden'. Deze stelling wordt helaas niet verder onderbouwd. Dat er een wedloop tussen 'amateurs' en historici heeft plaatsgevonden moeten we maar aannemen, hoewel het onderscheid tussen enerzijds 'amateurs' als Kousbroek en Van 't Veer en anderzijds professionele historici tamelijk kunstmatig is en er andere redenen zijn aan te wijzen waarom sommige historici voor een groter publiek trachten te schrijven dan de eigen beroepsgroep. Zoals er ooit historici zijn geweest die zich tegen populariserende geschiedschrijving hebben afgezet door de geschiedwetenschap verder te professionaliseren, willen sommige historici — aangemoedigd door een aantal uitgevers — nu weer iets anders dan het schrijven van een door een enkeling gelezen wetenschappelijk artikel. Hoe dit ook zij, waarom het schrijven voor een groter publiek het gebruik van 'zware zedelijke woorden' zou inhouden, maakt De Beus helaas niet duidelijk.

Nederlandse historici zouden verder ook kiezen voor een Nederlands gezichtspunt, terwijl een uitdaging en correctie van de zijde van Indonesische of Surinaamse historici zou ontbreken. Ook hier wordt er echter geen duidelijke relatie met de vermeende 'zedemeesterij' gelegd, terwijl ook voor het gemak wordt heengestapt over het feit dat de Nederlandse dekolonisatie regelmatig en nadrukkelijk wordt geplaatst in het kader van de ondergang van andere koloniale rijken. Juist de vergelijking met de Amerikanen op de Filippijnen, de Britten in India en Malakka en de Fransen in Zuidoost-Azië biedt een goede methode om de Nederlandse dekoloniatiegeschiedenis te beoordelen. De waarderingsoordelen waarvan inderdaad sprake is, komen dan ook veel meer voort uit deze vergelijking dan uit de behoefte tot 'zedemeesterij'. Dat vele Nederlandse politici na 1945 meester waren in het bewandelen van doodlopende wegen, wordt immers duidelijk door de Nederlandse politiek te vergelijken met de Britse en Amerikaanse dekoloniatiepolitiek, is dan ook geen voorbeeld van doorgeschoten historisch moralisme, maar een poging het handelen van de Nederlandse politici te duiden tegen de achtergrond van de gebeurtenissen elders in Azië.

Dat er aan een dergelijk oordeel bezwaren kleven, wil ik overigens graag aannemen. Het is dan ook een oordeel dat geplaatst is temidden van feiten en analyses die heel wat verder trachten te gaan dan de conclusie 'dat valt ons toch mee'. De Beus' suggestie dat Nederlandse historici tot weinig meer in staat zijn, is een karikatuur. Het kan natuurlijk altijd beter — gelukkig maar. Misschien moeten historici hierbij inderdaad meer gebruik maken van filosofie, bestuurskunde en politicologie, net zoals overigens politicologen en bestuurskundigen soms meer kennis zouden kunnen nemen van de werken van historici. Maar De Beus heeft ongetwijfeld gelijk dat thans historici enigszins in gebreke blijven. Historici werken en studeren nu eenmaal in letterenfaculteiten of faculteiten voor geesteswetenschappen, waardoor van bovenaf gestimuleerd multidisciplinaire studies vooral cultuurhistorische benaderingen opleveren. Er zijn natuurlijk andere (postmoderne) redenen voor de populariteit van cultuurgeschiedenis dan deze institutionele oorzaak, maar dit is hier niet belangrijk. Wel lijkt het tijd de bakens enig-

zins te verzetten, wat minder samen te werken met in het postmodernisme verstrikte letterkundigen en andere cultuurwetenschappers en de blik (wederom) te richten op sommige sociale wetenschappen, zonder de fout te begaan de eigen discipline te verloochenen. Kan De Beus' pleidooi beter gebruik te maken van politicologische en filosofische inzichten alleen maar worden toegejuicht, onduidelijk is waarom een gebrek aan aandacht voor filosofie of politicologie historici tot zedenmeesters zou maken.

Duidelijk is dat alle door De Beus genoemde oorzaken voor zedenmeesterij onder Nederlandse historici bij nader inzien niet tot een dergelijke houding hoeven te leiden. Eigenlijk is dit geen verrassende conclusie omdat Nederlandse historici helemaal niet de rol van zedenmeester — wat dat ook precies moge zijn — spelen. Wèl onthouden historici zich niet van morele uitspraken. Het zou echter vreemd zijn indien zij dit — schrijvend over slavernij, kolonialisme of oorlog — wel zouden doen. Dit 'zedenmeesterij' noemen, is een probleem creëren waar er geen is. Sterker nog: volgens wat De Beus 'Van Doorns alternatief' noemt, wordt wel degelijk gewerkt. Theorieën over het hele proces van (de)kolonisatie worden gehanteerd, ook al wordt hierbij geleund op het werk van Britse historici als Jack Gallagher en John Darwin. De rol van overheersende (koloniale) ideologieën wordt nadrukkelijk onderzocht, terwijl ook toenmalige en contemporaine ethische afwegingen worden onderscheiden en vergeleken, hoewel niet altijd expliciet. Dit laatste valt wellicht ook te zeggen over de analyse van de samenwerking van collectieve actoren, die veelal eerder impliciet dan expliciet in recente historische werken is verwerkt. De Beus zou dit liever anders zien, maar het is nu eenmaal de stijl van de historicus die graag in een voor iedereen begrijpelijk Nederlands schrijft.

Deze stijl is overigens niet verantwoordelijk voor de door De Beus geconstateerde geringe invloed van de Nederlandse historici op de samenleving. Ook indien zij volledig volgens de regels van de Amsterdamse politicoloog zouden handelen, zouden zij gezien worden als lastige participanten in een debat dat voornamelijk gevoerd wordt door de zichzelf benoemde woordvoerders en organisaties van slachtoffers en de hierop reagerende overheid. Dit zal voorlopig niet veranderen. Het slachtofferschap is nu eenmaal in de hedendaagse Nederlandse maatschappij — net zoals elders in de Westerse wereld — een algemeen aanvaard verschijnsel geworden, mede omdat de geschiedenis een verklaring lijkt te bieden voor allerlei echte of vermeende maatschappelijke problemen en achterstanden in een tijd waarin het niet-gelukkig-zijn onacceptabel wordt geacht. Zo zouden Surinamers, althans volgens de voorzitter van de stadsdeelraad van Amsterdam-Zuidoost, Hannah Belliot, van de slavernij 'sporen in hun genen'(!) dragen, hetgeen weer de sociale achterstand van deze bevolkingsgroep zou verklaren. De overheid reageert op de claims van de woordvoerders van slachtoffers — soms aangespoord door een wel gemikt ei — met Gebaren, in de vorm van monumenten, musea of historisch onderzoek. Het gaat hier overigens om minuscule bedragen op de rijksbegroting, die echter de overheid een goed gevoel bezorgen en enkele historici aan de slag helpen. De Gebaren zullen echter nimmer voldoen. Gebaren bevestigen in veel gevallen alleen maar het slachtofferschap, terwijl woordvoerders en organisaties van slachtoffers alleen belang hebben bij het voortduren van dit slachtofferschap. Wetenschappelijk onderzoek als Gebaar helpt al helemaal niet. Individuele herinneringen of collectieve overleveringen zijn nu eenmaal sterker dan genuanceerde historische inzichten. De overheid lijkt overigens op haar beurt meer geïnteresseerd in het gebaar van het initiëren van historisch onderzoek, dan in de uitkomsten ervan.

Hier stuiten we op de belangrijkste oorzaak voor de geringe invloed van historici op de samenleving. Noch de overheid, noch de woordvoerders en organisaties van de slachtoffers zitten te wachten op genuanceerde resultaten van historisch onderzoek. Alles draait om de Gebaren. Natuurlijk verschijnen als gevolg van deze Gebaren belangwekkende historische studies,

bijvoorbeeld over de geschiedenis van de Indische Nederlanders of de naoorlogse opvang van onder meer joodse Nederlanders. Is ook hier sprake van 'zinloze exhibitie van zinvolle eruditie'? Natuurlijk niet. Ook al worden zelfs goed verkopende historische werken slechts door een beperkt aantal Nederlanders gelezen, iedere persoon die zich laat overtuigen door de resultaten van het historische onderzoek is er één, terwijl onze kennis over het verleden wordt vergroot. Misschien dat de samenleving zich deze kennis uiteindelijk toch eigen zal maken, via het onderwijs of langs andere weg. Zeker is dit natuurlijk niet, maar het is het proberen waard, zelfs indien het onderzoek een deel van een Gebaar is.

Discussie over kwantitatief historisch onderzoek en de computer. Het verhaal van vallen, opstaan en doorgaan

AD VAN DER WOUDE

Naar aanleiding van George M. Welling, *The prize of neutrality. Trade relations between Amsterdam and North America 1771-1817. A study in computational history* (Dissertatie Groningen 1998; Amsterdamse historische reeks. Kleine serie XXXIX; Amsterdam: Historisch Seminarium van de Universiteit van Amsterdam, 1998, 261 blz., ISBN 90 73941 21 0).

Over dit boek valt het nodige op te merken. De titel dekt de lading niet. In feite was het onderliggende onderzoek een zeer lovenswaardige poging om de Havenboeken van de heffing van het paalgeld voor Amsterdam (inhoudelijk nog het best te vergelijken met de Sonttolregisters) de daarin verstopte geheimen te ontfoetselen over de internationale vrachtafvaart tussen 1771 en 1836. De te verzetten hoeveelheid arbeid die nodig blijkt om de scheepvaartbeweging en de goederenstroom middels deze bron te reconstrueren toonde zich te omvangrijk om gerealiseerd te kunnen worden in de daarvoor gegeven tijd. De vraagstelling werd daarom op een gegeven moment zo aangepast, dat alleen de scheepvaartbeweging en de totale jaarlijkse waarde van de vervoerde goederen als objecten van analyse aangehouden werden. Zeer veel (daarover hieronder) reeds in de computer ingevoerde gegevens (de intern-Europese goederenstroom in de jaren 1742 en 1771-1787) bleven daardoor buiten bewerking. De titel slaat alleen op de scheepvaart en goederenwaarde in de handelsbetrekkingen met de Verenigde Staten, voornamelijk geanalyseerd op de bladzijden 210-227 van dit boek dat 261 bladzijden telt.

Het boek ontbreekt een probleem en dus een probleemstelling. Maar dat is in veel historisch onderzoek het geval en dus niet problematisch. Zoals uit de voorgaande alinea blijkt, is er een bron, rijk aan gegevens en wachtend op exploratie. Daarop werd een goede vraagstelling losgelaten. Deze doet in niets onder voor bijvoorbeeld de vraag 'hoe verliep de prijs van goed x gedurende periode ij?', of 'hoe was de structuur van de huishoudens te A in jaar of periode t?'. Het verwerven van dergelijke kennis is vaak een voorwaarde om probleemstellingen te kunnen formuleren en oplossen. Alles in orde dus.

De bibliografie en de verwijzingen daarnaar zijn een horreur. De bibliografie is alfabetisch op auteur geordend. Na de auteursnaam volgt een jaartal: het jaar van publicatie. Wanneer een auteur meerdere publicaties op zijn naam heeft staan, zou men dus een chronologische ordening verwachten. Maar nee, men ziet een chronologische chaos. De publicatie-jaartallen springen op en neer. Bij toeval ontdekte ik dat bij de titels een alfabetische volgorde wordt aangehouden. Voorbeeld: 'Greenstein, Daniel. 1996-1997.5ringing(...); 1991.encoding(...); 1994. An Historian (...); 1990. A matter (...); 1989. A source-oriented (...)'. Dit systeem lijkt mij geen informatieve verbetering te zijn. Wat nu, wanneer een auteur twee publicaties in één jaar heeft? Alleen onder de naam Heeres vinden wij dan 1982(1) en 1982 (2). Maar bij de auteursnamen Breure, Faber, Israel, Rogge, Schürer en Welling, waar deze situatie zich ook voordoet, gebeurt dit niet. Dit leidt tot vragen bij de voetnoten onder de tekst, want daar staat alleen een naam en een jaartal. Natuurlijk geeft dit problemen. Ik laat het bij een verwijzing naar de noten 18 en 19 op bladzijde 31. Welke titel van Israel wordt daar bedoeld met 'J. Israel (1995)?' Bij meerdere malen terugkerende verwijzingen naar J. de Vries moet, gelet op de gegeven jaartal-